

MAŁGORZATA ŚWIĘCICKA

WSP w Bydgoszczy

PODMIOT W MOWIE DZIECI PRZEDSZKOLNYCH

Podmiot jest obok orzeczenia tym członem wypowiedzenia, który od dawna budzi zainteresowanie wielu językoznawców. Na uwagę zasługują m.in. propozycja definicyjna Z. Klemensiewicza, ujęcie S. Jodłowskiego, przedstawienie od strony gramatycznej problematyki podmiotu przez Z. Gołąba, wyróżnienie rodzajów podmiotów w pracy S. Mikołajczaka, dane dotyczące podmiotów zaimkowych w pracy K. Pisarkowej oraz informacje W. Cockiewicz o pozycji podmiotu¹.

Przyjrzenie się rodzajom i budowie składników wypowiedzenia mówionego ma niewątpliwie znaczenie dla uzyskania obrazu mówionej odmiany języka. Przedstawione zadanie badawcze w niniejszym szkicu można zrealizować jedynie częściowo, podejmując charakterystykę ilościową i jakościową podmiotów w tekstach mówionych.

Do analizy wybrano 3325 wypowiedzeń pojedynczych wyekscerpowanych z tekstów nagranych w środowisku dzieci sześćo-, siedmioletnich obejmujących 100 000 użyć wyrazów².

Zasadniczo w opisie wykorzystano koncepcję S. Jodłowskiego, tzn. omówiono, jakie części mowy pełnią rolę podmiotu, przypadek wyrazu rzeczownego jako podmiotu, typy struktury gramatycznej podmiotu. W charakterystyce posługiwano się następującymi określeniami: podmiot oznaczony składnikiem / rzeczownikowy, liczebnikowy, przymiotnikowy /, podmiot zaimkowy, podmiot konotowany³, podmiot zaimkowo-rzeczownikowy, podmiot konotowano-rzeczownikowy, wypowiedzenia bezpodmiotowe.

Obliczenia pozwoliły stwierdzić, jaki jest udział poszczególnych rodzajów podmiotów w strukturze wypowiedzenia pojedynczego w mówionej odmianie języka. Uzyskane dane ilościowe zawiera następujące zestawienie:

Rodzaje podmiotów	Liczba	%
podmiot oznaczony składnikiem:		
rzeczownikowy	662	19,9
liczebnikowy	10	0,3
przymiotnikowy	7	0,2
podmiot zaimkowy	587	58,4
podmiot konotowany	1941	58,4
podmiot zaimkowo-rzeczownikowy	19	0,6
podmiot konotowano-rzeczownikowy	21	0,7
wypowiedzenia bezpodmiotowe	78	2,3

Przyjrzenie się tabeli pozwala stwierdzić różnice w częstości używania poszczególnych rodzajów podmiotów w mówionej odmianie języka dzieci sześćo-, siedmioletnich. Najczęściej pojawia się podmiot konotowany końcówką osobową czasownika, co wynika z bezpośredniego ząbienia się w mowie kwestii wypowiedzanego tekstu. Są to tzw. konstrukcje jedno członowe, na których silne zakorzenienie się w stylu potocznym zwróciła już uwagę H. Koneczna⁴.

Jeśli podmiot jest wyrażony oddzielnym składnikiem, zdecydowanie częściej ma za podstawę rzeczownik niż liczebnik lub przymiotnik.

Na szczególną uwagę zasługuje częste występowanie podmiotów zaimkowych, co znajduje uzasadnienie w chętnym wykorzystaniu zaimków do pełnienia różnorodnych funkcji składniowych we współczesnej polszczyźnie mówionej⁵.

Do mniej licznych należą wypowiedzenia bezpodmiotowe i z podmiotami, które można określić jako niejednorodne.

Zebrany materiał świadczy o tym, że w funkcji podmiotów rzeczownikowych występują przede wszystkim rzeczowniki osobowe. W ogólnej liczbie 662 podmiotów wyrażonych rzeczownikiem aż 402 razy, tj. 60,7 % rzeczownik nazywa osoby z środowiska najbliższego dziecku⁶. 290 razy pojawiają się rzeczowniki pospolite.

- /1/ Tata nie umi (!) czytać.
- /2/ Babcia mnie pobujała.
- /3/ No mama no postawiła w pokoiku.
- /4/ A siostra teraz nam o pewnej Murzynce czytała.

W pozostałych 112 przykładach podmiot rzeczownikowy jest wyróżniony rzeczownikiem własnym, najczęściej imieniem.

- /5/ Mój Marcin się ślizgał.
- /6/ I potem Darek przyszedł.
- /7/ I później Piotrek to się już ubierał.
- /8/ A potem przyszedł Tomek tam na lotnisko.

Rzeczowniki nieosobowe wystąpiły w funkcji podmiotu 260 razy, tj. 39,3 %. W 68 wypowiedzeniach nazywają one istoty żyjące.

- /9/ Kotek zaraz przyleciał.
- /10/ Sarenki już na mnie czekają.
- /11/ A jeden taki mały piesek to pods... to podskoczył do mnie.
- /12/ Żyrafa się miała... małe miała małe żyrafy.

Często w opowiadaniach dzieci dochodzi do personifikacji zwierząt, co ma swoje źródło w psychice dziecięcej i w literaturze dziecięcej.

- /13/ No i go... kotek poszedł do lasu narąbać drzewa.
- /14/ Kurka leci do gospodyni po masło.
- /15/ Kurka posmarowała kogucikowi gardelko.

Nazwy zwierząt wyrażane są także rzeczownikami własnymi. Przykładów takich jest jednak znacznie mniej niż w przypadku rzeczowników osobowych (4 razy na 68).

- /16/ Diana urodziła trzy pieski.
- /17/ No i potem Reksio zachorował.
- /18/ Raz pewnego dnia Reksio Reksio yyy wybrał się na polowanie liska.
- /19/ Pikuś eee Pikuś mniej zjadł od Pepegi.

Rzeczowniki nieosobowe nieżywotne są podmiotem w 192 wypowiedzeniach.

- /20/ Moja książka ulubiona jest książka o kocie w... i o piesku.
- /21/ Te domy to były dla niego zabawki.
- /22/ Szpadelek został w domu.
- /23/ Mój dom ma trzy pokoje.

Rzeczownikom nazywającym przedmioty, podobnie jak rzeczownikom nieosobowym żywotnym, przypisuje się zachowania właściwe ludziom.

- /24/ **Laleczki** ubierały się.
- /25/ Wszystko musiały **lalka** układać.
- /26/ Przyszła **łóżeczka (!)** do ciebie.

Dzieci sześć—, siedmioletnie w funkcji podmiotu używają niemal wyłącznie rzeczowników konkretnych, co związane jest z dominacją myślenia konkretno— obrazowego w tym wieku. Potwierdziły to zjawisko podawane wyżej przykłady.

Wypowiedzenia, w których występują podmioty wyrażone rzeczownikami abstrakcyjnymi, nie są liczne.

- /27/ **Podróż** jest krótka.
- /28/ No i potem był już **spokój**.
- /29/ I potem był **koniec**.
- /30/ Są wyznaczone **godziny** odwiedzin.

Podmioty wyrażone liczebnikiem lub przymiotnikiem pojawiają się rzadko.

- /31/ O zresztą **starsi** to mają lepiej.
- /32/ I cała **trójka** utonęła.
- /33/ I potem cała **szóstka** weszła do sali.

Niektóre wypowiedzenia w izolacji mogłyby funkcjonować jako te, które mają za podstawę wymienione rodzaje podmiotów, jednak znajomość kontekstu zdaniowego wskazuje, że są to raczej przydawki odnoszące się do elidowanych podmiotów.

- /34/ **Chłopaki** grali w piłkę. Jeden (elid. chłopak) to nawet wkopnął (!) dużo goli.
- /35/ Taki jeden pan to miał taki aparat. Drugi (elid. pan) też miał.

Ciekawą właściwością tekstów mówionych jest znaczny udział w ich strukturze p o d m i o t ó w z a i m k o w y c h. Najczęściej podmiotem są zaimki: ja (320 razy, tj. 54,5 %), on (120 razy, tj. 20,4 %), to (73 razy, tj. 12,4 %), a w pozostałych 74 przypadkach, tj. 12,6 % występują zaimki: ty, my, wy, wszyscy, każdy, ktoś, coś, nikt, nic.

Dominację podmiotów zaimkowych wyrażonych zaimkiem ja zaobserwowała już K. Pi-sarkowa, która stwierdziła, że blisko 20 % użyć zaimków przypada na zaimek ja⁷. W wypowiedzeniach zrealizowanych przez badane dzieci zaimek ja w funkcji podmiotu jest znacznie częstszy i stanowi ponad 50 % użyć zaimków.

Zdania z podmiotem zaimkowym ja wyróżniają się określonym składem leksykalnym. Bardzo często są to wypowiedzenia inicjujące wypowiedzi dzieci, powtarzane jakby mechanicznie, mające za podstawę formy fleksyjne czasownika być, np.

- /36/ **Ja** byłam u mojej cioci.
- /37/ **Ja** byłam w Piotrkowicach latem.
- /38/ **A ja** byłam u mojej babci.
- /39/ **Ja** byłam na czasach w górach;
lub mieć, np.
- /40/ **Ja** mam pieska u babci Czarka.
- /41/ **A ja** mam w domu chorągiewki czerwone.
- /42/ **Ja** kiedyś też miałem chomika.
- /43/ **Ja** kiedyś też miałam tak dużo pieniędzy.

Wielokrotnie powielane są także wypowiedzenia finalne.

- /44/ I ja już skończyłem.
- /45/ Ja już nie już dalej nie pamiętam.
- /46/ I ja już skończyłem.
- /47/ To ja już opowiedziałem.

Podmiot zaimkowy ja częsty jest w wypowiedzeniach prezentujących mówiących.

- /48/ Ja mam na imię Ania Łukasik.
- /49/ Ja się nazywam Karolina Milka.
- /50/ Ja się nazywam Wojtek Szmidziński.

Inne zaimki osobowe w roli podmiotu występują rzadziej, np. my:

- /51/ I my pojedziemy samochodem.
- /52/ Bo my mamy na szafce takie półki.

ty:

- /53/ Przecież ty jesteś murarzem.
- /54/ Maciek, ty jesteś mój kolega.

wy:

- /55/ Wy będziecie uczniami.

Jak wykazały dane ilościowe, dość licznie prezentowane są podmioty wyrażone formami fleksyjnymi zaimków wskazujących: **on** oraz **to**.

- /56/ A później **on** on chciał coś mu dać.
- /57/ **Ona** poszła po tą wodę do tej studni.
- /58/ No i potem **oni** po... wje... wjechali do rzeki.
- /59/ **Oni** mieli w koszyku kaczkę.

Na temat zaimka anaforycznego **to** S. Jodłowski pisze: „Zaimek ten może nawiązywać do indywidualnego desygnatu lub sytuacji, o której była mowa w wypowiedzeniu poprzednim⁸”.

Taką też funkcję pełni w wypowiedzeniach mówionych.

- /60/ Bo mnie **to** denerwuje.
- /61/ Bardzo **to** nam się podobało.
- /62/ **To** była Kaśki piłka.
- /63/ **To** był tyn (!) chłopczyk mały.

Ponadto podmiot mogą wyrażać inne rodzaje zaimków, np. zaimki upowszechniające: **każdy**, **wszyscy**, np.

- /64/ **Każdy** poszedł do swojego mieszkanka w piórniku.
- /65/ A potem przed szkołą **wszyscy** patrzyli na na na no na takie występy dzieci ze szkoły.

zaimki nieokreślone: **ktoś**, **coś**, np.

- /66/ **Coś** tam ją łupie.
- /67/ **Ktoś** go zastrzelił.

zaimki wykluczające: **nikt**, **nic**, np.

- /68/ **Nic** mi nie wychodzi.
- /69/ **Nikt** się nie nauczył ?

Zasadniczo w języku polskim przyjmuje się, że grupa podmiotu poprzedza grupę orzeczenia. Mówiona odmiana języka dopuszcza dość dużą dowolność w zakresie szyku wyrazów w zdaniu. Obserwacja podmiotu zaimkowego pozwala stwierdzić różnorodną jego pozycję zwłaszcza w wyniku emocjonalnego przesunięcia na pozycję początkową grupy orzeczenia.

/70/ Kąpie on się w kąpielnicze (!)

/71/ Wyszli oni.

/72/ W góry bardzo lubię ja jeździć.

Zupełnie wyjątkowo brzmi podmiot zaimkowy umieszczony na końcu wypowiedzenia.

/73/ I potem yyy kiedyś nie trafiłem do Andrzeja ja.

Związek bezpodmiotowy z orzeczeniem ilustrują następujące wypowiedzenia:

/74/ Tero (!) można zamykać.

/75/ Jesce braciska ceba psypilnować (!)

/76/ Ale dosyć zimno było w kościele.

/77/ I na tym się skończyło.

Oprócz wypowiedzeń bezpodmiotowych do konstrukcji jednoczłonowych należą wypowiedzenia z podmiotami konotowanymi. Najliczniejsze są podmioty konotowane końcówką osobową czasownika.

/78/ Potem już wróciliśmy do domu.

/79/ Zjadłam u babci obiad.

/80/ Przyjechałem na rowerze do cioci.

Często podmiot może być konotowany przez poprzedzający kontekst zdaniowy (tzw. podmiot domyślny).

/81/ Miała ona kruka.

Był do niej podobny.

/82/ Piesek przybiegł do stodoły.

Potem położył się na słomie.

/83/ Potem kupiłam sobie loda.

Był bardzo dobry.

Podmiotom zaimkowo-rzeczownikowym i podmiotom konotowano-rzeczownikowym jako konstrukcjom zbudowanym z szeregu wyrazów poświęcono więcej miejsca w trakcie omawiania typów struktury gramatycznej podmiotu (por. s. 9–10).

Podane wyżej przykłady potwierdziły, że w przypadku m wyrazu rzeczownego jako podmiotu jest przede wszystkim mianownik.

Ponadto w 28 wypowiedzeniach w roli podmiotu wystąpił dopełniacz. Najczęściej podmiot dopełniaczowy stosowany jest przy określniku ilościowym **dużo**.

/84/ **Dużo** dzieci jest niegrzecznych u nas w przedszkolu.

/85/ Idzie **dużo** dzieci i ludzi.

/86/ A **wiewiórek** jest **dużo**.

/87/ W przedszkolu jest **dużo** zabawek.

Rzadziej pojawia się on przy określnikach ilościowych **pełno**, **więcej**.

/88/ Tam w tej rzece jest zawsze **pełno** ryb.

/89/ Siedziało w nim **pełno** ludzi.

/90/ Jeszcze **więcej** pociągów by się przydało.

Poza tym dopełniacz pojawia się jako przypadek podmiotu przy stwierdzeniu braku czegoś lub kogoś.

- /91/ Ani nie ma tego kierowcy.
- /92/ Pewnie ni (!) ma paliwa.
- /93/ Później już nie było tego potwora.
- /94/ Nikogo nie było.

Wyjątkowo zanotowano wypowiedzenie poświadczające stosowanie dopełniacza w konstrukcjach oznaczających przybywanie.

- /95/ Trochę wody już wleciało.

Rzadko też pojawia się podmiot w dopełniaczu przy liczebnikach.

- /96/ Tych figur było pięć.
- /97/ Nas jest siedmiu.
- /98/ Dwóch Marcinów jest u pań.

W mówionej odmianie języka badanych dzieci nie zanotowano innych przypadków zależnych w roli podmiotu. Stosowanie celownika czy narzędnika jako przypadków wyrazów będących podmiotami rzadko występuje w polszczyźnie, co podkreśla S. Jodłowski⁹.

Większość przytoczonych przykładów świadczy o tym, że podmiot pod względem struktury gramatycznej jest pojedynczym wyrazem.

Ponadto podmiot może być zbudowany jako szereg wyrazów czy wyrażeń. Tak zbudowany podmiot wykorzystywany bywa przy wyliczaniu wyrazów.

- /99/ Z imienin najbardziej podobały mi się takie prezenty: piórnik, model, kredki, pizamka też i jeszcze samochód od wujka Ryszarda.
- /100/ A tu są warzywa: cebulka, buraczek, cytryna.

W podanych wypowiedzeniach za podmiot należy uznać rzeczowniki prezenty, warzywa i cały szereg następujących po nich wyrazów.

Podobnie dzieje się w zdaniach z zaimkiem to o charakterze zbiorczym¹⁰, w których podmiot tworzy sam zaimek, a także następujące po nim wyrazy.

- /101/ A to są... jest to są przybory do tego do podlewania kwiatów: i do sadzenia czegoś: grabia (!), łopatka, sznurek, konewka, pompa.

Podmiot szeregowy dość często zbudowany jest jako szereg wyrazów połączonych bezspójnikowo. Najczęściej przy takich podmiotach występują formy orzeczenia w liczbie mnogiej.

- /102/ Tam były takie słonie, różne misie, różne rzeczy, słonie, różne samochody.
- /103/ Na podwieczorek były jabłka, chleb z rybą.
- /104/ Tam były żyrafy, słonie, konie,
- /105/ Tu są kurki, kurczaczki, piesek, kogut.

Mówiona odmiana języka dopuszcza stosowanie orzeczeń w liczbie pojedynczej dostosowanych także pod względem rodzaju do jednego z wyrazów stanowiących podmiot¹¹.

- /106/ Tam jechała w samochodzie w Syrence wujka wujek, Iwona, tatuś, wujek Irek.
- /107/ Była mama, tata, dziadek, babcia, siostra, brat i ja.

Podmiotowi szeregowemu właściwa jest także budowa szeregu łącznego zespolonego spójnikiem i. Orzeczenie, podobnie jak w szeregach bezspójnikowych, przybiera formę liczby mnogiej, np.

- /108/ A raz mama i tata chcieli mnie nauczyć pływać.
 /109/ Proszę panią a ty (**!**) Leszek i Ma... i Andrzej się na huśtawkach huścali.
 /110/ Wielbłąd i osiołek też płyną.
 /111/ Ta dziewczyna i Adaś to poszli w nocy zobaczyć coś.

lub liczby pojedynczej, np.

- /112/ Przyszedł później wuj (**!**) i ciotka.
 /113/ Tam była czarownica i smok.
 /114/ Był raz drwal i Jaś i Małgosia.
 /115/ Była babcia i tata.

Mówiący mają trudności związane z zastosowaniem właściwej formy orzeczenia przy podmiocie szeregowym, np.

- /116/ No aha a pewnego razu **mieszkał** li dwaj **kogucik** i **kotek**.

Podmiot szeregowy może także tworzyć szereg rozłączny.

- /117/ Czasem napadnie nas **wilk** albo **dzik**.
 /118/ I po Monikę przyjeżdża **raz** mama **raz** tata.
 /119/ Potem był **ser** czy **tam** masło.
 /120/ I wtedy z tego wychodzi jakiś tam eee **ludzik** czy **konik**.

Z tego rodzaju podmiotami wyłącznie łączy się orzeczenie w liczbie pojedynczej, co D. Buttler traktuje jako dopuszczalne¹².

Ciekawą właściwością spotykaną w mówionej odmianie języka jest rozrywanie struktury podmiotów szeregowych przez inne części zdania. Dotyczy to zwłaszcza podmiotów połączonych spójnikiem i.

- /121/ I **kotek** wyszedł na dwór i **piesek**.
 /122/ **Mama** na popołudniewki (**!**) jedzie i **tata**.
 /123/ I potem **tataś** przyjeżdżał do nas i **ciocia**, **wuja** (**!**).
 /124/ A **Mirek** zaraz będzie chciał iść i **Waldek**.
 /125/ **Żocha** **Zocha** jeszcze była i **ten** no **Agniecha**, **Beata** i jego **mama**.

Szereg wyrazów tworzących podmiot może być także połączony przyimkiem z. O tym, że wyrażenie przyimkowe traktowane jest jako podmiot towarzyszący¹³ świadczy stosowanie mnogiej formy orzeczenia.

- /126/ **Brat** ze **siostrą** zostali na kocu.
 /127/ No i potem **Krzysiu** z **Asią** pojechali.
 /128/ I potem w dwóch ciągnęli nas **Daniel** z **Kamilem**.

Mówiona odmiana języka daje jednak pierwszeństwo przy tego typu podmiotach orzeczeniom w liczbie pojedynczej, gdyż w ten sposób podkreśla się znaczeniową nierównorzędność członu nadrzędnikowego z podmiotem mianownikowym¹⁴.

- /129/ Potem **mama** z **tatą** poszła na łódkę.
 /130/ Potem **brat** ze **siostrą** śpiewał piosenkę.

Podane przykłady zilustrowały, że składnikami podmiotu szeregowego mogą być dwa rzeczowniki. Częściej jednak są to konstrukcje zaimkowo-rzeczownikowe.

- /131/ **Ja** z **Maćkiem** uciekaliśmy.
 /132/ A **ja** z **moim wujkiem** pograłem sobie trochę w piłkę na dworcu.
 /133/ No i potem na drugi dzień po... **ja** się z **Michaś**... **ja** się z **Michaś**... **ja** się z **Michasiem** szukałem.

/134/ I potem ja z kuzynem się kąpałem.

Podane wyżej wyrażenia przyimkowe jednoznacznie zinterpretowano jako podmioty towarzyszące ze względu na ich szyk i sensowne powiązanie z podmiotem mianownikowym.

Niekiedy oprócz członu narzędnikowego informację o podmiocie zawiera końcówka fleksyjna czasownika, np.

/135/ Kiedyś to z siostrą śpiewaliśmy piosenki.

/136/ A potem z Patrycją poszłam na dwór.

/137/ Zaś (!) z mamusią pojechaliśmy do miasta.

/138/ I potem z mamą pojechałem mhm do Poznania pociągiem.

Człon narzędnikowy w podmiocie szeregowym może też odnosić się do elidowanego podmiotu rzeczownikowego w mianowniku.

/139/ I (elid. kotek) z kogutkiem poszli sobie do domu.

Rzadko jest on dodawany jako trzeci składnik do składników połączonych spójnikowo.

/140/ Raz Bolek i Lolek z Tolą poszli na spacer sobie kupić lizaka nie.

/141/ Pewnego dnia szły dwa psy i grubas z przyjacielem.

W mówionej odmianie języka sytuacja nie zawsze jest tak przejrzysta, jak w podanych wyżej przykładach. Sporo problemów nastroczają wypowiedzenia, w których trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy wyrażenie przyimkowe wiąże się z podmiotem mianownikowym, czy stanowi dopełnienie orzeczenia.

/142/ A fajnie bawiliśmy się z Waldkiem na podwórku.

/143/ Ja poszedłem z Marcinem się bawić do pokoju.

/144/ Bo ja byłem z tatusiem i z mamusią we wodzie.

Miejsce przy orzeczeniu przemawia za potraktowaniem członów narzędnikowych jako ich dopełnień. Z drugiej jednak strony podane przykłady są równoważne pod względem semantycznym z podmiotami szeregowymi. Bez zmiany znaczenia można części wypowiedzenia przekształcać następująco:

/142a/ A fajnie ja i Waldek bawiliśmy się na podwórku.

/143a/ Ja i Marcin poszliśmy się bawić do pokoju.

/144a/ Ja, tatuś i mamusia byliśmy we wodzie.

W niniejszym szkicu przyjęto, że człony narzędnikowe usytuowane przy orzeczeniu stanowią jego dopełnienie. W ten sposób dano wyraz dominacji hierarchii ważności narzuconej przez nadawcę nad możliwościami interpretacyjnymi semantyki. Należy sobie jednak zdawać sprawę z tego, że jest to jedna z możliwych koncepcji, którą łatwo można podważyć stwierdzeniem, że człony podmiotu szeregowego mogą występować w dowolnym miejscu wypowiedzenia mówionego.

Ciekawym zjawiskiem, na które zwrócił już uwagę J. Paluszkiewicz jest podwajanie podmiotów¹⁵. Tego typu zabieg ma szczególne znaczenie w konstruowaniu wypowiedzeń złożonych¹⁶, natomiast w wypowiedzeniach pojedynczych wyrazy powtarzające podmiot mają wyraźnie pleonastyczny charakter.

/145/ On Szymon potem poszedł z Leną.

/146/ Mama ona poszła na spacer w góry.

/147/ No on to Łukasz to jest jeszcze taki mały.

Osobliwością są także podmioty będące kontaminacją różnorodnych struktur gramatycznych podmiotów. Do takiego spostrzeżenia prowadzi obserwacja podmiotów szeregowych

typu: ja z bratem, ja z Marcinem i z tym Sebastianem, ja z kolegami, które znajdują semantyczny odpowiednik w podmiocie wyrażonym pojedynczym wyrazem, tj. *my*. W mówionej odmianie języka dochodzi do kontaminacji podmiotów szeregowych i podmiotów wyrażonych pojedynczym składnikiem.

/148/ I później *my z moim bratem to my* chodziłem (!) na pływalnię (!) na materacu.

/149/ Potem *my z Marcinem i z tym Sebastianem to my się* o nic nie pytaliśmy.

/150/ *My z kolegami* robiliśmy różne tunele no i mosty.

Znajomość kontekstu zdaniowego dowodzi, że podmiotowi *my z moim bratem* odpowiada podmiot *ja z moim bratem*.

Przeprowadzona charakterystyka pozwala stwierdzić, że mówionej odmianie języka właściwe jest niewyrażanie podmiotów odrębnym składnikiem. Jeśli w funkcji podmiotu pojawi się oddzielny wyraz, najczęściej jest on rzeczownikiem. Osobliwością jest także stosowanie podmiotów zaimkowych.

Niemal wyłącznie stosowane są podmioty w mianowniku.

Przy podmiotach szeregowych używane są formy fleksyjne orzeczeń, które często odbiegają od składni języka pisanego. Ciekawym zjawiskiem jest także rozrywanie struktury podmiotów szeregowych przez inne części wypowiedzenia.

Zwraca uwagę dowolność usytuowania tej części zdania w wypowiedzeniu, co wiąże się z dość dużą swobodą szyku wyrazów w mówionej odmianie języka.

Osobliwością są także podmioty podwojone i będące kontaminacjami odmiennych struktur gramatycznych.

Na koniec warto dodać, że opisowo – wnioskowy charakter niniejszego artykułu zdecydował o tym, że w trakcie prezentacji materiału nie umieszczano uwag o poprawności przytaczanych form, chcąc uniknąć interpretacji wypowiedzeń mówionych z punktu widzenia normy języka pisanego. Podobnie postępują inni badacze¹⁷ polszczyzny mówionej, którzy nadal nie wiedząc, co jest normą dla języka mówionego, pomijają uwagi poprawnościowe traktując opisywane formy jako typowe dla mówionej odmiany języka. N. Perczyńska nie uważa tego rodzaju form za twory patologiczne, a nawet stwierdza, że duża częstotliwość np. różnego rodzaju anakolutów wydaje się być właśnie regułą składniową języka mówionego¹⁸.

Mimo przyjęcia takiego stanowiska wydaje się, że nie można rezygnować z kształtowania języka mówionego, zwłaszcza dzieci, z wyrabiania umiejętności budowania prawidłowych konstrukcji składniowych. Współcześnie jednak odczuwa się brak podręcznika kształcenia językowego w nauczaniu początkowym, na co zwróciła uwagę J. Wójtowiczowa¹⁹. Pewne wnioski dotyczące kierunków oddziaływania dydaktyczno-wychowawczego na mowę dzieci w wieku przedszkolnym i w niższych klasach szkoły podstawowej przedstawiła H. Mystkowska²⁰. Autorka podkreśliła rolę wypowiedzi na tematy dowolne, rolę gier dydaktycznych, pytań porównawczych w kształtowaniu prawidłowych konstrukcji składniowych²¹.

Niewątpliwie ciekawe propozycje H. Mystkowskiej czekają na uzupełnienie, rozszerzenie, dostosowanie do poziomu intelektualnego współczesnych dzieci w wieku przedszkolnym. Realizacja tego zadania będzie możliwa po szczegółowym poznaniu mowy dzieci, które w przyszłości pozwoli na sformułowanie wniosków metodycznych wskazujących nauczycielom nauczania początkowego, jak kształtować poprawny język mówiony dziecka.

PRZYPISY

- ¹Z. Klemensiewicz: Zarys składni polskiej. Warszawa 1969 s. 30; S. Jodłowski: Podstawy polskiej składni. Warszawa 1977 s. 65–67; Z. Gołąb: Problem podmiotu, Biuletyn PTJ XVII, 1958 s. 19–66; S. Mikołajczak: Składnia wybranych utworów Bolesława Prusa i Stefana Żeromskiego. Poznań 1984; K. Pisarkowa: Zaimek w polskim zdaniu. 1. Obserwacja podmiotu zaimkowego w mowie potocznej, Język Polski 1967 T. XLVII s. 21–37; W. Cockiewicz: Czy pozycja podmiotu w polskim zdaniu jest fakultatywna? Język Polski 1986 T. LXVI s. 325–336
- ²Materiał o takiej objętości uważa się za wystarczający do charakterystyk systemu składniowego współczesnej polszczyzny mówionej. Uzasadnieniem tego może być fakt, że także do opisu systemu leksykalnego wykorzystuje się próby 100 000. Por. np. H. Zgółkova: Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej, Lista frekwencyjna i rangowa, Poznań 1983; idem, Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym, Listy frekwencyjne. Poznań 1987
- ³Termin ten przyjęto dla podmiotów konotowanych końcówką osobową czasownika, a także dla podmiotów wynikających z poprzedzającego kontekstu zdaniowego, ponieważ właściwością jednych i drugich jest brak wyrażenia podmiotu w formie odrębnego składnika
- ⁴Por. np. H. Koneczna: Funkcje zdań jednoczłonowych w języku polskim, Problemy składni polskiej. Warszawa 1971 s. 60–92
- ⁵W. Miodunka: Funkcje zaimków w grupach nominalnych współczesnej polszczyzny mówionej. Kraków 1974
- ⁶Por. H. Zgółkova: Nazwy pokrewieństwa w słownictwie dzieci przedszkolnych, Studia Polonistyczne XIV/XV. Poznań 1987 s. 397–404
- ⁷K. Pisarkowa, op.cit.
- ⁸S. Jodłowski: op.cit. s. 69
- ⁹Ibidem s. 68–69
- ¹⁰Ibidem s. 69
- ¹¹Por. na ten temat D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz: Kultura języka polskiego. Warszawa 1986 s. 333–334
- ¹²Ibidem s. 334
- ¹³Termin ten stosuje się za S. Jodłowskim, op.cit. s. 76
- ¹⁴Por. przypis 12
- ¹⁵M. Paluszkiwicz: Podwajanie podmiotu – osobliwość języka mówionego, Język Polski 1971 T. LI s. 14–21
- ¹⁶Ibidem s. 19–20
- ¹⁷Por. np. K. Jałowiczor: Wypowiedzenia wykołejone jako typowa struktura dialogowej formy współczesnej polszczyzny mówionej, (W:) Studia nad składnią polszczyzny mówionej. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1978 s. 189–194
- ¹⁸N. Iwanowa–Perczyńska: Przyczynek do składni gramatycznej i stylistycznej mówionego języka polskiego, Biuletyn PTJ 1958 s. 125
- ¹⁹J. Wójtowicz (recenzja): Kształcenie języka ucznia w szkole podstawowej M. Nagajowej, Język Polski 1986 z. 5 s. 380
- ²⁰H. Mystkowska: Właściwości mowy dziecka sześćo– siedmioletniego. Warszawa 1970 s. 197–202

ПОДЛЕЖАЩЕЕ В РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

BOLESŁAW PEKALA
WSP w Bydgoszy

Резюме

В статье решается проблема количественной и качественной характеристики подлежащих в высказываниях детей поступающих в школу. На основе количественных данных автором делается что в речи детей выступают чаще всего подлежащие коннотируемые личной формой глагола, а из подлежащих подчеркнутых элементом те, которые имеют в своей основе существительное или местоимение.

В функции отсуществительных подлежащих выступают прежде всего одушевлённые существительные лица, которые являются названиями родственников, а для выражения местоименных подлежащих служит местоимение "я".

Падежом существительного как подлежащего прежде всего является именительный падеж. Однородные подлежащие могут состоять из ряда слов, при которых разговорный вариант языка допускает свободное использование сказуемого во множественном или единственном числе.